

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

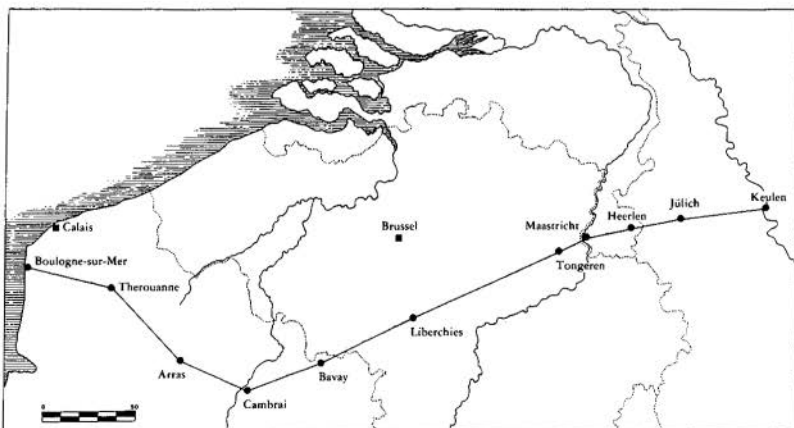
voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

De Romeinse weg van Boulogne-sur Mer naar Keulen, verkeersader voor handel en industrie.

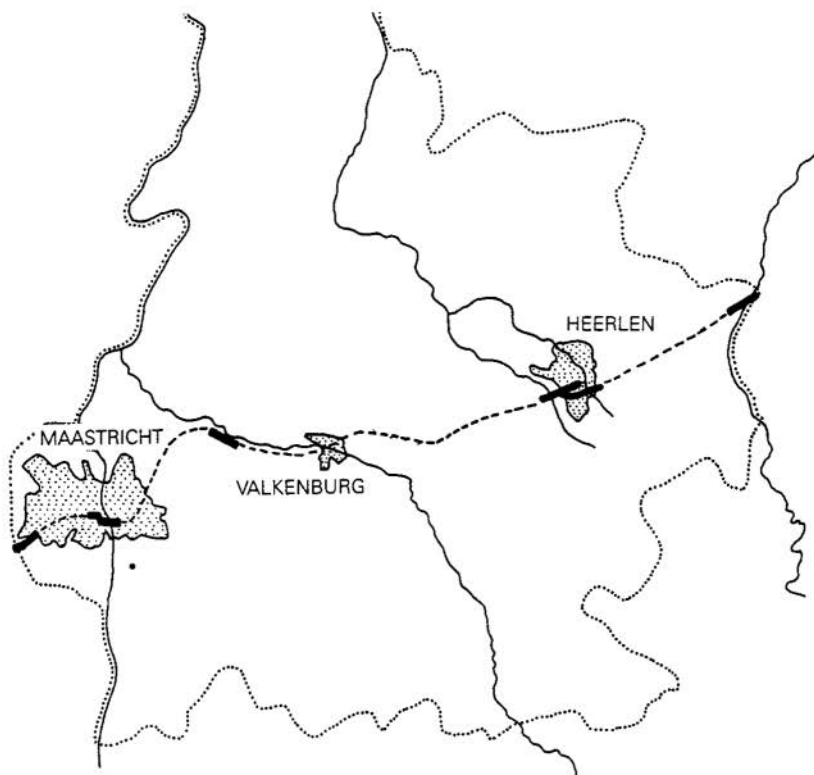
Vanaf 29 november reeds is een grote archeologische expositie over dit onderwerp in het Thermenmuseum te zien; zij is georganiseerd bij gelegenheid van het 10-jarig bestaan van het museum. U kunt nog tot 29 februari 1988 tijdens de gewone openingstijden van het museum deze tentoonstelling gaan bekijken.

Reeds jaren geleden werden de eerste besprekingen gevoerd om deze expositie te realiseren; dat de hoge kosten het project bijna in de la deden belanden zal wel niemand verbazen. Dankzij een subsidie van het provinciaal bestuur van Limburg, bijdragen van het bedrijfsleven en via de eigen begroting van het museum konden de voorbereidingen in 1986 daadwerkelijk van start gaan. Zeer belangrijk - en van onschatbare waarde - was het feit dat Dr. P. Stuart, oud-conservator bij het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, bereid gevonden werd de voorbereiding en de uitwerking op zich te nemen.

Inmiddels was bekend geworden dat het Bonnefantenmuseum te Maastricht een expositie voorbereidde over de Romeinse villae in

Tracé van de weg Boulogne-Sur-Mer naar Keulen (ongeveer 400 km)

Tracé van de weg door Zuid-Limburg (naar H. Putker)

ons gebied. Besloten werd tot een nauwe samenwerking tussen beide musea, hetgeen tot gevolg had dat beide exposities in dezelfde periode gehouden worden, éénzelfde vormgeving kennen en één gids (112 bladzijden; onder redactie van P. Stuart en M. de Grooth). Ook de organisatie kon nu over beide instellingen verdeeld worden.

De Heerlense expositie heeft een dergelijke omvang dat ook de vaste collectie van het museum opgeborgen moest worden, omdat die zaal eveneens nodig was. In de zaal waar normaal onze tijdelijke exposities te zien zijn, wordt gestart met een algemene inleiding over deze weg waarbij o.a. ingegaan wordt op het tracé, de constructie, vroeger en huidig onderzoek. Rimburch vormt daarin het middelpunt.

Op het Nederlandse grondgebied heeft onderzoek naar de Romeinse wegen vooral in Maastricht, Heerlen en Rimburch plaatsgevonden. Bij de laatste plaats ging de weg de rivier de Worm over en was er dus een brug nodig. Juist zoals later in Maastricht zou blijken (Maasvondsten 1963) vond men in 1927 bij Rimburch resten van de brug, waarin secundair gebruikt materiaal verwerkt was. Dit ma-

Fragment van de Pentingerkaart, antieke wegenkaart die de situatie uit de 4de eeuw weergeeft (naar K. Weber, 1976). Daarop komt de naam Cortouallio = Coriovallum voor (boven, midden).

teriaal bestond uit een aantal grafstenen, waarvan het opmerkelijke is dat daarbij een drietal families aangetoond kan worden. Van de in totaal dertien genoemde personen behoren er vijf tot één familie, vier tot een andere en weer vier tot weer een andere. Dankzij de bereidwilligheid van de particuliere eigenaar kunnen deze stenen aan het grote publiek getoond worden. Overigens was het de Rimburger M. Cudell die in de vorige eeuw als eerste in ons land onderzoek deed naar Romeinse wegen. Over dit thema stuurde hij in 1823 een werkstuk in naar de Société des Amis te Maastricht ("Memoire sur la situation de Coriovallum"), hetgeen hem het lidmaatschap van dit illustere gezelschap opleverde. Het originele manuscript berust momenteel in de Archives de l'Etat te Luik en is voor de duur van de expositie in Heerlen te zien.

*Gezicht vanaf de stortberg Sophienhöhe naar het westen (1984).
De antieke weg met op de achtergrond Jülich.*

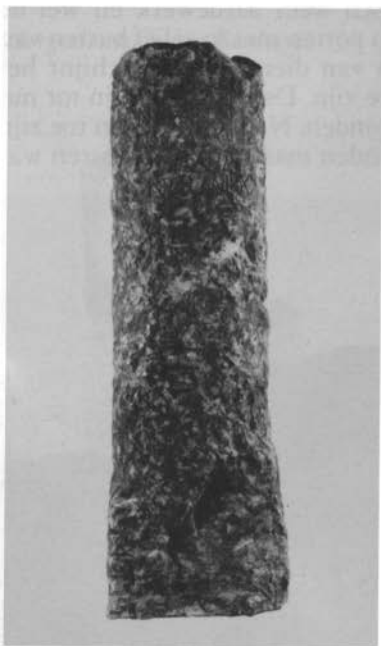
Nog bij een ander facet van de Romeinse wegen duikt de naam van Cudell op, namelijk bij de mijlpalen. Op verschillende plaatsen langs de Romeinse wegen stonden mijlpalen die de reiziger vertelden hoe ver hij van bepaalde plaatsen verwijderd was. Precies 170 jaar geleden werd in Tongeren een wel heel bijzondere mijlpaal gevonden. Deze werd naar Cudell, die toen te Maastricht woonde, gezonden ter bestudering. Toen Tongeren in 1842 de steen terugvroeg, werd hij natuurlijk teruggegeven. Tongeren heeft hem aan Brussel geschonken en op onze expositie is nu een kopie ervan te zien.

Wel origineel zijn de fragmenten van mijlpalen die te Eygelshoven en te Hambach (D.) gevonden zijn; helaas zijn ze maar fragmentarisch bewaard. Foto's van het gave exemplaar van Perennes-lez-Binches (B.) geven de bezoeker wel een beeld hoe de mijlpalen er in de Romeinse tijd uitgezien hebben.

Het zwaartepunt van de expositie wordt gevormd door het tweede deel, waarin gepoogd wordt de ondertitel van de expositie gestalte te geven. De wegen mogen in eerste instantie een militaire functie gehad hebben en ook door de militairen zijn aangelegd, dat neemt niet weg dat in de lange periode van de pax romana vooral handelaren van deze route gebruik zullen hebben gemaakt. Of zoals J. Mertens het op bladzijde 16 in de gids bij de exposities omschrijft: "Nog speelt de baan een belangrijke rol in de bevoorrading van de aan de Rijn gelegen troepen; zij draineert al de produkten van de vruchtbare landbouwgronden van Noord-Gallië en bevordert aldus

Het Itinerarium (de wegwijzer) van Tongeren

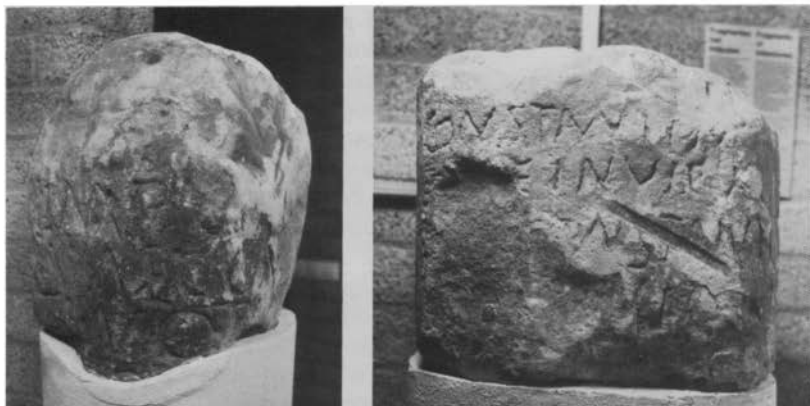
Mijlpaal in 1979 opgegraven te Péronnes-lez-Binche, 2de eeuw. (h. 2.10m)

in grote mate de economische bloei en mede de romanisering van de bevolking van deze gebieden; veeteelt en landbouw beschikken over bijna onbegrensde mogelijkheden”.

Maar ook de industrie kan op deze manier haar produkten aan de man brengen. Denken we alleen maar aan de vele pottenbakkersovens die te Heerlen gevonden zijn. Voor de lokale behoefte zijn het er te veel geweest, al blijft het moeilijk de grenzen aan te geven tot hoever Heerlense produkten verhandeld werden. Wel blijkt duidelijk uit het door J. Gielen vervaardigde overzicht (blz. 90 van de gids) dat de produktie van de Heerlense ovens loopt vanaf het derde kwart van de eerste eeuw tot einde derde eeuw, met andere woorden vooral de tijd van politieke rust.

Wel is het Keulse aardewerk duidelijk langs de weg teruggevonden. Hoe dichterbij Keulen hoe meer natuurlijk, maar tot bijna (?) in Boulogne komt men aardewerk tegen dat in Keulen gefabriceerd is. Ook de bekende slangdraadflesjes van Keulen zijn ver naar het westen doorgedrongen, tot in Bavay. Op de exposities zullen exemplaren te zien zijn uit Keulen, Stein, Tongeren en Bavay.

De omgekeerde beweging - invloed vanuit Boulogne naar het oosten - is er natuurlijk ook geweest. Ik wil hier volstaan met een tweetal voorbeelden aan te halen: het ene heeft betrekking op het glaswerk. In de vierde eeuw komen flessen voor met één of twee handvatten met

Fragmenten van mijlpalen in 1939 in Eygelshoven teruggevonden, begin 4de eeuw.

horizontale richels die naar één van de fabrikanten Frontinusflessen genoemd worden. Vermoedelijk zijn deze flessen in Boulogne of omgeving gemaakt (daar zijn althans de meeste exemplaren teruggevonden). Frontinusflessen komen echter ook in Keulen voor.

Het andere voorbeeld betreft toch weer aardewerk en wel de zogenaamde planetenvazen. Dit zijn potten met in reliëf busten van goden en mensen en afbeeldingen van dieren. Bavay schijnt het productiecentrum van deze vazen te zijn. Daar althans zijn tot nu toe de meeste fragmenten teruggevonden. Naar het westen toe zijn deze vazen alleen in Cambrai gevonden maar naar het oosten was

Grafheuvel te Koninksem bij Tongeren

Viergodensteen uit Boulogne

Viergodensteen uit Maastricht

Frontinusfles uit Boulogne-sur-Mer

blijkbaar een levendigere handel. Op niet minder dan negen plaatsen oostelijk van Bavay zijn fragmenten teruggevonden tot in Voerendaal, Keulen en Troisdorf toe.

Aardewerk inclusief terra-cotta beeldjes en glaswerk (schitterende exemplaren!) zijn ruimschoots op de expositie vertegenwoordigd, juist omdat van deze materialen de productieplaats vaak vast te stellen en dus de export te bepalen is. Maar ook beeldhouwwerk -grafmonumenten en wijstenen - is in ruime mate voorhanden. Reden genoeg om het Thermenmuseum te bezoeken.

J.T.J. Jamar

Zogenaamde planetenvaas uit Bavay

Expositietermijn:

29 november 1987 - 29 februari 1988.

Openingstijden:

dinsdag t/m vrijdag 10-17 uur

zaterdag en zon- en feestdagen 14-17 uur

gesloten: elke maandag, eerste kerstdag, nieuwjaarsdag en met carnaval.

De luidklokken van de Pancratiuskerk in Heerlen en het klokkensimultaneum omstreeks 1759 (slot)

Ter inleiding:

In het eerste deel van zijn artikel (LvH 1987,3) beschreef Prof. Munier aan de hand van enkele dokumenten de moeilijkheden, die voortvloeiden uit het feit, dat niet alleen het kerkgebouw van de Pancratiuskerk te Heerlen, maar ook de in de toren hangende klokken door katholieken en protestanten voor de eigen eredienst gebruikt werden (simultaneum). Een en ander werd duidelijk uit het tendentieuze schrijven van ds. Crena en het antwoord van pastoor Morees, beide reacties op een hun door de overheid (d'Aulbonne en Provost) toegestuurde vragenlijst. In het tweede deel wordt beschreven hoe de overheid daarop reageerde.

Redactie

Het duurde geruime tijd voordat deze onderling zo tegenstrijdige berichten van dominee en pastoor ook maar enige reactie teweeg brachten. Eerst na enkele maanden dienden d'Aulbonne en Provost de eerste briefschrijvers van repliek ⁵⁸. Zij deden dat op 10 oktober 1759 op de volgende manier:

Eerwaarde Heer en Heeren Borgemeesters.

Wy hebben UEd memorie rakende 't getal, 't gebruik, en destinatie der klokken op zyn tyd wel ontfangen, alsmede gelesen de missive van den Roomschen pastoor omtrent de groote klok. Waarop wy d'eer sullen hebben UEd te antwoorden, dat wegens de destinatie waarop wy gaarne hadden willen informeert weesen / overmits by ons aanweesen laatstelyk te Heerle vernomen een gedeelte der misbruiken die met het luyden der klokken gepleegt wierden, en 't geweld dat gedaan was dieswegens om in den tooren te komen / niet soo verre onser gedachten kan getrokken worden, als allenig tot den waren Christelyken gereformeerden Godsdienst gedestineert te zyn. Want boven en behalven 't algemeen gebruik dat door de Roomschen een lange reeks van jaren van de klokken in alle de kerken van den Lande van Overmaese partage van Haar Hoog Mogenden gedaan word, hoewel niet overeenkomende met de politique reformatie, egter denkelyk is, dat sulks sedert is het niet by resolutie ten minsten met toestemminge en kennisse van de Souverain geschieden getolereert word, om op ene ordentelyk wyze te gebruiken ⁵⁹. En 't gene ons meerder in deze gedachten bevestigt is het leveren van klokken dewelke den Souverain geeft op plaatse alwaar geene gereformeerde woonagtig, nog weiniger gereformeerde Godsdienst gedaan word, waarschyndlyk seker tot gebruik van de Roomschen dewelke aldaar alleen haren dienst doen ⁶⁰.

In dit deel van het artikel vindt U opnamen van de huidige klokken van de Pancratiuskerk.

Hierboven één van de luidklokken.

(Alle foto's: W.J. Krüll)

Belangende het gebruik der tiende of grote klok ons geen resolutie nog voor nog tegen bekend zynde hoe en wanneer deselve geluidt moet worden, sullen wy UEd seggen, hoe het met anderen in dese Lande ende partage voorn. gepractiseerd word. Te weten na rato van klokken en swaerte van dien die zich op yder plaats bevinden, dog de groote meest, voor den hogen dienst op Sondagen en grote feestdagen tot byeenroeping van de verspreyde gemeintens gebruikt word. En dat den wille en intentie van Haar Edel Mogende daarhenen strekt, is het voorbeeld, 't welke onlangs geweest is, met de tiende klok te Sint Geertruid, omtrent welke de resolutie segt dat de tiendeklokken van die grote en swaarte moeten weesen, dat se tot de uiterste limiten kan gehoort worden⁶¹, hoewel aldaar gene gereformeerde wonen, nog Godsdiens voor dezelve verrigt word. Hoe het nu komt dat de tiendeklok van Heerle met uitsonderinge van de andere sedert de laatste bergietinge alleen tot het afleesen der placcaten, afsterven van regenten en meest geerfdens gebruik word, sal UEd best bekend syn⁶².

Wy hebben 't een en andere den heer schouth vooreerst voorgedragen soo om ware het mogelyk de klagten aan de eene zyde en de aangehaalde misbruiken en geweld aan de andere zyde voor te komen. Zynde meest betrekkelijk op SEdele en op de verdere regenten, door wien de goede ordre moest geconserveert worden, en ten opsigte van

de tiendklokke hebben wy SEdele versogt sodanig schikkinge te maken als sal nodig oordelen met de ordres of intentie van den Lande overeen komende⁶³.

En alsoo de beide klokken te Welthem door UEd. aangegeven zyn den Lande toe te behooren en dat met deselve gehandelt word soo als met die van Heerle, soo syn wy UEd. heeren regenten versoekende met de heer schouth te confereeren, dat aldaar mede het gebruik gereguleert worde op den voet soo als sullen denken te behooren⁶⁴. Versoekende UEd. wyders tegens de contraventeurs en geweldenaars van de te makene schikkingen te waken en te ageeren, als blyvende alle inconventien en schade die daaruit spruiten mogt ten haren laste. En by manquement van de nodige voorsieninge tot UEd. verantwoordinge, en ons van 't een en andere, soo veel den Lande betrekkelyk is, kennisse te geven. Waarmede etc.

(geteekent: / J.B. Provost D'Aulbonne
Maastrigt den 10 October 1759

Met deze stellingname schaarden de heren zich tenminste wat de beginselen betreft achter de Heerlense pastoor. Uitdrukkelijk wezen zij de zienswijze van de predikant af als zou het gebruik van de klokken eigenlijk alleen voorbehouden zijn aan de belijders van de gereformeerde godsdienst en die klokken daarmee als enige bestemming hebben het bijeenroepen van die belijders tot hun eredienst. Ook zij hielden het er op dat de roomsen deelden in het

De signatuur van de klokkengieter op één van de klokken: „Eijsbouts maakte mij anno 1964”

recht op gebruik er van en dat dit op zijn minst reeds lang stevig verankerd was in de gewoonten van deze gewesten. Dat de overheid daar zeker achter stond leidden zij net als de pastoor had gedaan af uit de interventie van de Raad van State in de recente geschiedenis van de luidklok in Sint Geertruid, een plaats waar geen protestanten woonden en de klok bijgevolg nergens anders voor gebruikt kon worden dan voor de roomse eredienst⁶⁵. Hoe in Heerlen niet alleen andere opvattingen, maar ook andere gebruiken hadden kunnen ontstaan, onttrok zich aan hun oordeel. Daarvan waren de predikant en de beide burgemeesters beter dan wie ook op de hoogte. Wat betreft de manier waarop daar die zo uiteenlopende standpunten met elkaar verzoend moesten worden, hielden zij zich wijselijk op de vlakke. Dat was een zaak van de plaatselijke overheid, en daarvoor hadden zij zich inmiddels al gewend tot de schout van Heerlen, die samen met de daarvoor in aanmerking komende regenten geeigende regelingen zou moeten treffen die pasten binnen het algemeen beleid en tegelijk voldoende recht zouden doen aan de plaatselijke situatie. Aan de adressanten werd daarom te kennen gegeven dat zij zich in het bijzonder over het gebruik van de tiendklok met hen dienden te verstaan. Conform aan deze patronen zou dan ook het gebruik van de klokken in Welten geregeld moeten worden.

Zij wisten zich al bij voorbaat gesteund door de Raad van State, die hen al eerder had laten weten dat de toepassing van algemene beginselen moest worden overgelaten aan de plaatselijke overheden en dat het ook aan deze toekwam om over het nakomen daarvan te waken en zo nodig de vereiste sancties aan overtredingen te verbinden. Op 17 december 1759 gaven zij dan ook onverkort een resolutie van die strekking door die op 4 december⁶⁶ genomen was op hun eigen suggestie om voorlezers en kosteren te belasten met de regelmatige controle van de luidinstallaties en het onderhoud daarvan en tevens een wakend oog te houden op de manier waarop geluid werd. De inhoud van het betreffende stuk⁶⁷ was als volgt:

Word hiermede kennisse gegeven aan den Wel Edelen Gestrengen Heer . . . dat Haer Edele Mogenden de Heeren Raaden van State der Vereenichde Nederlanden bij derselve resolutie van den 4e December 1759 goedgevonden en verstaan hebben om te gelasten bij de eerst te doene visitatie aan de voorleesers en kosteren van de respectieve plaatsen van de kerken in de drie Landen van Over Maese partage van Haar Hoog Mogenden uyt naam van Haar Edel Mogende aan te seggen de klokken sonder onderscheid ten wiens lasten deselve syn staande van tijd tot tijd behoorlick te smeeren en toesigt te houden dat de kleepels in deselve op de behoorlike lengte blyven hangen. Mitsgaders aan de officieren en regenten om de voorleesers en kosteren daer toe te houden, en om ieder in den haeren sorg te draagen dat de klokken wanneer geluyd word ordentelick getrokken worden, en geen geweld of moedwil omtrent deselve

gepleegt. Laetende Haer Edele Mogende aan de officieren en regenten vrij om ieder in den haeren daertegen soodanige voorzieninge te doen, en boete te statueeren als zij naer de gesteldheijd van ieder plaats best sullen oordelen.

*Actum Maestrigt 17 december 1759
(was geteekent:) J.B. Provost D'Aulbonne.*

Voor Heerlen werd deze richtlijn enkele maanden later concreetiseerd in een reglement dat inderdaad bedoeld was om het recht van beide partijen veilig te stellen. Het werd uitgevaardigd op gezag van schout en schepenen op 25 juli 1760⁶⁸. Het luidde aldus:

Wy Schoute en Schepenen der vryheid en hooftbancke Heerle in den Lande van Valkenburg Over-Maze partage van Haar Hoog Mog.

Ontfangen hebbende een missive, getekent by den heer rentmeester D'Aulbonne en captein ingenieur J.B. Provost, geschreven binnen Maastricht den 17 December 1759⁶⁹, daarby te kennen gevende, hoe dat Haar Eedel Mog. by dezelve resolutie van den 4 December 1759 hadden goet gevonden en verstaan, dat de regenten deser hooftbancke uit haren naam aan voorleesers en kosters alhier zouden hebben te ordonneren en bekent te maken de klokken van tyd tot tyd behoorlyk te smeeren en attentie te nemen, dat de klepels in deselve op de behoorlyke lengte hangen. Alsmede om voorlezers en kosters daar toe te houden en dat sorge mogte worden gedragen, dat de klokken wanneer gebruikt ordentelyk getrokken worden en geen geweld of moedwil omtrent dezelve gepleegt. Latende Haar EdMog aan de officieren en regenten vrij om yder in den haren daar tegens zodanige voorzieninge te doen en boete te statueren als naar gesteldheid best zullen oordelen te behooren.

Waaromme zo ist dat regenten in coformiteit van dien ten dien einde vaststellen het navolgende:

Eerstelyk dat de personaat klok alhier te Heerle alleenlyk zal mogen worden geluidt alle Zondagen, Paesch, Hemelvaartsdag, Pinxteren, Christ⁷⁰, Nieuwjaars en bededagen.

Alsmede by het overlyden van magistraatspersonen, meest geerfdens sessie hebbende op de Lands, de Banks en Leenvergaderingen, zo by dezelve overlyden als voor dezelve vrouwen en kinderen⁷¹, item de heren geestelijken⁷², zonder verders daarmede te eniger tyd te mogen kleppen (luiden) ofte steppen (limb. timpen; de klok kort aanslaan). Verders dat met drie kleindere klokken alhier te Heerle en die te Voerendaal en Welten zal worden geluidt by het overlyden van particuliere personen een ordentelyke poos. En by het doen der diensten zal in 't geheel niet mogen worden geluidt, zoals men alhier binnen weinig jaaren heeft beginnen te practiseren⁷³. Dus alleen wie van

*ouds gebruikelijk. Alles op poene van drie zilvere ducats,
tellekens ten profyte van de diaconaaits armen albier.*

*En opdat dese mogen worden geobserveert en naargekomen, zo
word onzen secretarissen geordonneert om eene copie dezès te laten
insinueeren aan de respectieve heeren pastores ten einde om hun hier
na te reguleeren. Sullen dezelve kosters mede responsabel wezen
voor de voors. boetens. Alsmede aan den voorlezer Lemmens.*

Actum Heerle den 25 July 1760

Ter ordonnatie

/ getekent: / L.G. Pelt secretaris

*coll. c. auth. in Heerle
den 16 Augustus 1760.*

Dit reglement was er duidelijk op gericht om aan de wensen van beide partijen zoveel als doenlijk tegemoet te komen. De belangrijkste concessie aan de roomsen was dat de grote klok weer als vanouds op zon- en feestdagen mocht worden geluid⁷⁴. Uitdrukkelijk werden daartoe ook de bededagen die van staatswege regelmatig werden voorgeschreven gerekend. Bij gelegenheid van begrafenissen werd het gebruik van de grote klok beperkt en dat was duidelijk bedoeld om met protestantse gevoeligheden rekening te houden. Slechts bij het overlijden van vooraanstaande personen mocht zij geluid worden. Daartoe moesten echter wel de geestelijken van beide kerken gerekend worden. Voor degenen die niet tot deze categorie behoorden mocht slechts met de overige klokken geluid worden en deze bepaling gold zowel voor Heerlen als voor Voerendaal en Welten. Ook aan het overmatig gebruik van de klokken tijdens de roomse diensten moest een einde komen. Het was opnieuw een belangrijke tegemoetkoming aan de protestanten dat overtredingen bestraft zouden worden met boetes ten profijte van de diaconie-armen.

In april 1761 werd door Jean Gerard Farjon, luitenant-drossaard van het Land van Valkenburg⁷⁵, nog een algemene verordening uitgevaardigd, die voor heel het Land en dus ook voor Heerlen het Angelusluiden verbood, maar de vreugde hierover onder protestanten was van korte duur, want op verschillende plaatsen kwam het drie maal per dag herhaalde Angelusluiden na een onderbreking van enkele maanden weer in zwang⁷⁶. Ook in Heerlen bleven dergelijke paapse stoutigheden de gemoederen bezig houden. Klachten hierover behoorden bij de jaarlijkse terugkerende visitaties vanwege de classis van Maastricht en de Landen van Overmaas tot de vaste rubrieken⁷⁷. Hoewel echter de verslagen van deze kerkelijke visitaties in handen werden gesteld van de zogenaamde commissarissen-deciseurs, die om de twee jaar door de Staten Generaal werden afgevaardigd voor toezicht op allerlei zaken in Maastricht en de Landen van Overmaas, bleef iedere verdere interventie van de

Gedeelte van het randschrift van de zwaarste klok, de huidige Hubertus-klok.

landelijke overheid achterwege⁷⁸. Voor ds Crena en de kerkeraad van de gereformeerde gemeente Heerlen was dit een reden om zich in 1764 met een zeer uitvoerige memorie direct tot de commissarissen-deciseurs van dat jaar te wenden om daarover hun ongenoegen te spuien in de hoop alsnog enige genoegdoening te verkrijgen⁷⁹. In de aanhef van deze memorie wordt dit met evenzoveel woorden te kennen gegeven:

Het oogmerk deser memorie is om te tonen dat predikant en kerkeraad van tyd tot tyd velerly klagten in de jaarlykse kerken-visitatie gedaan hebben tegen de dagelyks toenemende paapsche stoutigheden, dog dat sy daartegen generly redres hebben konnen verkrygen.

In de memorie die wel tien folia omvat passeert de hele geschiedenis van de luidklokken nog eens de revue en worden de voornaamste daaraan gewijde stukken in extenso opnieuw opgenomen⁸⁰. De reflexies waarmee het stuk wordt besloten laat ik hier volgen:

Het zal niet ongepast wezen, dat men eenige reflexien make op de voorstaande resolutie, en wel:

- I *Dat er niets in te vinden is dat beantwoordt aan de resolutie van Haar Edele Mogende van den 4 December 1759, welke ordonneert dat de koster en voorlezers mogten gehouden worden, dat de klokken van tyd tot tyd beoorlyk gesmeert en de klepels dezelve op de beoorlyke lengte gehangen, en dat omtrent het gebruik van dezelve geene moedwil of baldadigheid mogt gepleegt worden. Men vindt niets in 't decreet van Schout en Schepenen, waardoor eenige order omtrent deze drie dingen gestelt word⁸¹.*
- II *Het schynt wel dat men de conservatie (het in goede staat houden) der klokken bedoelt, omdat er verboden word by het overlyden van particuliere met drie posen te luyden alsmede dat verboden word het luyden by het doen der diensten, dog het word zeer onbepaalt voorgesteld, omdat niet gezegt word, dat het luyden niet mag gedaan worden by den aanvang of by het*

eindigen van die diensten of zielemissen. De Roomsgezinden begrypen het zo dat het alleen opzigt heeft op het eindigen derzelver. Dat doen ze niet meer gelyk voorheen, toen het met alle de klokken en grote baldadigheid gedaan wierd. Dog by den aanvang van dezelve geschiedt het op den ouden voet, zonder de minste veranderinge, gelyk mede ter halver misse by de elevatie (opheffing van hostie en kelk tijdens de consecratie), wanneer drie pose gestept (kort aangeslagen) word. Dan word onder het selve alle de afgodische superstities gepleegt van alle die het hooren, 't zy op de straten en weegen of waar zy zich bevinden, tot grote ergernisse van de gereformeerden gelyk hiervoor gezegt is.

III *Dat door het voornoemde decreet den Roomsgezinden een nieuw voorregt gegeven word, 't welk ze voorheen niet genoten, namelyk om met de tiendklok te luiden alle zondagen, Paasch, Hemelvaartsdag, Christ, nieuwjaars en bededagen.*

IV *Men heeft reden om zich te verwonderen dat onder de dagen op welke het luyden met de grote klok gepermitteert word ook de bededag genoemd word, omdat overvloedig kennelyk is, dat de Roomsgezinden die niet vieren⁸². Immers noit met eenig gedistingueert klokkengeluid inluiden, zoals hier voor breder gezegt is. Ook kan het geen opzigt hebben tot de gereformeerde even als of dezelve gepermitteert wierd op dien dag met voors. klok te luyden, want 't is yder bekent, dat die zich noit, voorheen nog nu, van geene andere klokken bedient hebben dan van de twe kleinste. Overmits dezelve geklank genoeg maken om de verstroyde gemeente te vergaderen, kunnende genoeg gehoord worden, niettegenstaande eenige huishoudens derzelver verder afgelegen zyn dan de verst gelegene der Roomsgezinden, want twe huishoudens zyn te Voerendaal woonagtig, dat buiten de parochie van Heerle gelegen is, hoewel die plaats onder de bancke Heerle behoort⁸³. Dus dat het klaar genoeg is, dat de permissie om op de genoemde dagen met de personaat of grote klok te mogen luyden geen opzigt tot de gereformeerde heeft, en dat ze ook niet verleent is tot nootzakelyk gebruik, maar opdat de misse / of om my te bedienen van de woorden der heeren Provost en d'Aulbonne / den hogen dienst met meerder eclat en pragt moge ingeluydt worden.*

In de maand April 1761 wierd vanwege den Heer Luytenant Drossard des Lands van Valkenburg een insinuatie aan de pastores des Lands gedaan, by welke het driemaal kleppen met de klokken 's morgens, 's middags, 's avonds en onder de misse verboden wierd. Eenige derselver onderwierpen zich aan dat bevel, met het gewenscht gevolg dat het ergerlyk geklep en 't afgodische Ave Maria bidden in 't openbaar niet meer gezien en gehoord wierd. Dit gaf den gereformeerden billike oorsaek om zich te verheugen en den Heere van herten te danken, denkende dat de misbruiken in dat opzigt

geredresseert waren. Dog die blydschap duurde niet lange, maar wierd in de maand October deszelve jaars afgebroken. Want in die maand heeft men niet alleen met dat kleppen wederom begonnen, maar het ook eniger mate vermeerderd, daarin namelyk dat de tusschenposen tuschen yder geklep langer duuren dan voorheen. Gevolgelyk duuren de ergerlyke superstitiën nu ook langer, want niemand houdt op met het bedryf van dezelve voordat het kleppen geeindigt is.

Zedert dat het kleppen in de maand October vernieuwt is hoort men seggen dat zy er regt toe hebben en dat 't niet by conniventie geschiedt etc. Men weet niet dat er eenig tractaat of resolutie is, waarby zy sulken regt zouden verkregen hebben, hoewel hunne patronen voorgeven, dat er by Aitzma een conventie gevonden sou gevonden worden (sic), *welke hun daartoe authoriseerde en gemaakt zou zyn na den Nimegtschen vrede 1679, by gelegentheit, dat de koning van Vrankryk de stad Maastrigt en Lande van Overmaze aan Haar Hoog Mogende restitueerde. Wat er van die conventie zy weet ik niet, en dewyl die autheur niet hebbe nog hier gevonden word, zo hebbe denzelven niet konnen nazien*⁸⁴. Dog als er een soort van conventie was, moet men immers denken, dat ze over de drie Landen van Overmaze in 't gemein zich zou uitstrekken, en niet alleen maar over Valkenburg of Heerle. Dat nu in den Lande van Hertzogenrade zulke conventie onbekent en buiten alle effect is blykt klaar genoeg daaruit dat men te Gulpen en elders dat kleppen nooit geduld heeft, zelfs niet in het jaar 1748, toen de Franssen wederom in possessie van de stad Maastrigt en Lande van Overmaze waren. Men tenteerde het te Gulpen, maar wierd belet. De Franssen bemoeyden er zich niet met, latende alles volgens capitulatie op den ouden voet⁸⁵. Ja, in geval van sulke capitulatie, hoedanig voorgegeven word, is 't immers niet waarschylyk, dat dezelve den Roomsgezinden zal berechtigen om alle de klokken van het Land na hun goetvinden te misbruiken, en op die plaatsen in welke predikanten en gereformeerde gemeintens zyn het simultaneum in te voeren, en aldaar, gelyk ook in het geheele land, aanstotelyke stoutigheden en hoogst ergerlyke superstitiën te bedryven, welke in meenigvuldigheid en extravagantie overtreffen diegene, welke in den Lande van Gulik⁸⁶ en andere gewesten van die gezinte gepleegt worden.

Nog is hier een superstiteuse gewoonte ingevoerd, welke in de stad Maastrigt welke volgens capitulatie⁸⁷ de vrye oeffeninge van de Roomsche religie geniet, niet gepractiseert word, nog in onse nabuurige landen aan Roomsche overheden toe behoorende, egter hier zodanig de overhand hebben, dat ze niet minder ergernisse en aanstoot veroorzaakt als superstiteus kleppen met de klok. Hierin bestaande, dat by het begraven der dooden de baar op alle kruiswegen over welke het lyk word gedragen, nedergeset word⁸⁸, 't zelve doen ze by het opkomen op de kerkhof. Dan ontbloten alle dragers die het lyk begeleiden hunne hoofden, vallen op de knyen

Gedeelte van het randschrift van de Pancratius-klok: „ . . . ik zal klinken opdat de parochianen naar de godsdienstoefeningen komen . . . ”

neder en prevelen enige Ave Maria's en andere gebedkens voor den overledene⁸⁹. Als er enige der gereformeerden onder de lykluiden zijn moeten die onder den afgodischen hoop stan te wagten totdat die gewaande devotie geeindigt is. Yder die slegts maar weinig yver voor den waren dienst Gods en afkeer van superstitiën heeft kan sulks sonder ergernisse niet aanzien of bywoonen. En dit is ook de reden dat alle de zulke zicht onthouden om met hun lyk te gaan, van welke burgerlyke pligt zich niemand zou onttrekken als ze zonder aanstoot en ergernisse konde waargenomen worden.

Zoals het toegaat met knyelen en Ave Maria prevelen by het dragen der lyken ten graven, even also doen ze by de begravenisse en by het doen der zielmissen. Dan ziet men ze op de graven knylen, hetgene de meeste wel zes weeken lang continueeren, dat er byna gene dagen voorby gaan in welke men die ergerlyke voorwerpen niet voor oogen heeft.

Hetgene tot hiertoe te kennen gegeven is, toont klaar genoeg, dat er vele en overvloedige redenen tot klagen zyn, en vuerig om eenig redres te wenschen. Al was het dan schoon, dat alles niet na den inhoud van de politique reformatie konde geredresseert worden, dat dan ten einigsten serieus verboden en met der daat belet wierd het superstitieus kleppen met de klokken, 's morgens voor het luiden met de vroegklok, 's middags voor de middagklok, 's avonds voor het luiden der avondklok. Het kleppen ter halver misse by de elevatie (opheffing van hostie en kelk tijdens de consecratie). Het gedistingueerde luiden met de avondklok voor zondagen en hunne heilige dagen. Dan word zoals hier voor verhaalt is met drie klokken geluidt, alleen uitgesondert den avond welke voor een bededag vooraf gaat. Dan geschiedt het slegts met een klok ten bewyse dat ze dien dag niet als een feestdag erkennen of vieren willen. Hetwelk konde voorgekomen worden als er in 't gemein bevolen wierd noit 's avonts, 't zy een zondag of andere dag, te mogen luyden dan met ene klok. Het misbruik met de personaats of grote klok, met welke onder de misse het kleppen wel by decreet van schout etc. verboden is. Egter wordt er met een lange pose geklept ter inluidinge niet alleen van eene, maar van alle missen, die er gedaan worden, en dat niet alleen maar 's naarmiddag word na lang kleppen er ook met geluyd als zy de

Een gedeelte van het carillon.

*vesper doen*⁹⁰. *Het zeer aanstotelyk nederzetten der lyken, knyelen en bidden daarby op de kruiswegen, op de kerkhof en vervolgens het knyelen by en om de graven, zo by de begravenisse als op andere tyden etc.*

H. Crena v.d.m. (verbi dei minister) *in Heerle*

De memorie werd door de heren commissarissen meegenomen naar Den Haag. In de rapportage over hun activiteiten maken zij er op geen enkele manier melding van en ook bij de bespreking van hun rapport op de vergadering van de Staten Generaal werd er geen woord aan gewijd⁹¹. De memorie werd kennelijk ad acta gelegd, zoals al zo vaak gebeurd was met dit soort klachten. Daarmee was dit hoofdstuk over de luidklokken van de Pancratius in Heerlen voorlopig afgesloten.

Een vraag die mij bij het schrijven van dit artikel regelmatig in gedachten is gekomen, is natuurlijk die naar het gewicht van de luidklokken in Heerlen geweest. Mijn speurtocht naar een antwoord op die vraag is lang zonder resultaat gebleven. Min of meer bij toeval kwamen de gewenste gegevens voor de dag in een dossier over het weghalen van de klokken voor militaire doeleinden in het departement van de Nedermaas door de Franse autoriteiten in 1798⁹². In een staatje met opgave van de klokken die in het kanton Heerlen werden opgehaald trof ik voor de Pancratius de volgende gegevens:

de grootste luidklok had een gewicht van tussen 2500 en 3000 pond; de tweede van tussen de 1500 en 2000 pond, de derde en de vierde elk een gewicht van tussen de 1400 en 1500 pond⁹³;

de twee klokken van Welten die toen werden ingeleverd wogen respectievelijk tussen de 900 en 1000 en tussen 600 en 700 pond.

Aldus volgens de verklaring van 13 nivose an 6 (2 januari 1798). Volgens een opgave van 27 vendémiaire an 9 (21 oktober 1800) leverde de hele operatie in het departement van de Nedermaas een totaalgewicht van 236579 pond aan klokkenmateriaal op.

W.A.J. Munier

NOTEN

58. De tekst heb ik ontleend aan de hierna nog te vermelden memorie die in 1764 werd samengesteld.
59. Ik heb nergens ook maar een spoor van een dergelijk besluit of verordening kunnen vinden.
60. Ook zij hadden hierbij het geval van Sint Geertruid, waarmee ze beiden bemoeienis hadden gehad, in gedachten.
61. In het dossier d'Aulbonne zijn een aantal stukken opgenomen waarin proefondervindelijk werd vastgelegd in hoeverre het geluid van deze klok al of niet aan de gestelde norm beantwoordde.
62. Vermoedelijk hebben zij daarover bij gelegenheid contact gezocht met de Heerlense regenten. In het dossier d'Aulbonne werd bij een samenvatting van de berichten die binnengekomen waren over de klokken van Heerlen een voorname in die richting kenbaar gemaakt in de aantekening: "De vereyichte elucidatie ontrent die groote klok te versoeken wegens de resoluties, reglementen of ordres die dienaengaende aldaer sijn". Over het mogelijk resultaat daarvan werd geen aantekening gehouden.
63. Ook van deze interventie naar Heerlen toe heb ik geen spoor kunnen vinden. Wel beantwoordt de inhoud van een stuk van later datum aan het hier bedoelde; dat stuk volgt hierna .
64. Ook nadere informatie over Welten ontbreekt.
65. In het begin van de achttiende eeuw woonden er in Sint Geertruid nog enkele protestanten en om hen te gerieven werd er in de kerk aldaar wel eens een dienst gehouden. In 1716 gaf dit blijkens de acten van de kerkeraad van de gereformeerde gemeente Eijsden aanleiding tot een complete rel, waarover de kerkeraad haar beklag deed bij de commissarissen-deciseurs van dat jaar; zie het Kerckenboeck der gemeente Eysden (1661-1717) in bewaring bij gemeenteleden in Eijsden.
66. Zie ARA Den Haag, RvS inv. nr 301, fol. 1204-1205.
67. Het is te vinden in dossier d'Aulbonne; een stuk van gelijke strekking moet aan alle betrokkenen zijn gestuurd. Een spoor daarvan is in dezelfde bundel te vinden op de achterkant van een soortgelijke kennisgeving die op 10 oktober 1760 uitging naar de schout van Eijsden, waar de aantekening staat: Copie van aanschrijving wegens de klokken.
68. Ook de tekst van dit stuk heb ik ontleend aan de hierna nog te noemen memorie van ds Crena en de kerkeraad van de gereformeerde gemeente Heerlen.
69. Bij vergelijking met het stuk hiervoor blijkt dat de aanhef van deze verordening van schout en schepenen nagenoeg gelijkloidend is.

70. Kerstmis.

71. Deze vorm van overluiden zou voornamelijk beperkt blijven tot belijders van de gereformeerde religie, omdat deze belijdenis sinds politieke reformatie in 1663 een van de voorwaarden was om een overheidsfunctie te kunnen bekleden. Aan deze eis werd consequent vastgehouden. Weliswaar kwam de benoeming van rooms-katholieken voor overheidsfuncties in de achttiende eeuw frequenter voor dan in de zeventiende, toch hebben peilingen in het voorhanden materiaal voldoende uitgewezen dat dit uitzonderingen bleven.
72. Bedoeld zijn naar alle waarschijnlijkheid de pastores van beide religies.
73. Sommige van de hier beschreven gebruiken kwamen inderdaad rond de jaren van de Franse bezetting in 1748-1749 in zwang. Andere maken echter in een veel vroeger stadium deel uit van het gebruikelijke klachtenrepertoire.
74. Volgens een aantekening bij de stukken in het dossier d'Aulbonne had de rentmeester zich voorgenomen om "te informeren of de grootste van de drie mindere klokken kon gehoord worden tot aan het eynde der limiten van Heerle", waarmee hij duidelijk te kennen gaf dat hij het beginsel dat van roomse kant werd gehanteerd onderschreef. Uit de eerste bepaling van het reglement zou men kunnen opmaken dat deze navraag, als zij al heeft plaats gehad, een negatief resultaat had opgeleverd.
75. Hij was sinds 16 juni 1756 in functie; zie ARA Den Haag, SG 3532, f. 436.
76. Bijzonderheden daaromtrent in de memorie waarvan hier een gedeelte van de tekst als laatste stuk is opgenomen.
77. Deze visitatieverslagen zijn gebundeld in de nrs. 73-75 van het archief van de classis Maastricht in RAL.
78. Zij werden ook steeds bewaard onder de stukken die de rapportages van deze commissarissen-deciseurs vergezelden.
79. Zie daarvoor ARA Den Haag, SG 9039; de commissarissen-deciseurs van 1764 waren de heren Vincent Gustaaf Lodewijk graaf van Heiden Hompesch tot Ootmarsum en Pieter Astorpius.
80. Verschillende van de hier afgedrukte stukken zijn er aan ontleend.
81. Hij heeft kennelijk slecht gelezen, want de tekst van de verordening is praktisch in zijn geheel in het stuk opgenomen. Natuurlijk was dit voor hem wel onvoldoende.
82. Ook in de visitierapporten van de classis keert de klacht dat de roomsen aan de bededagen niet het voor protestanten vanzelfsprekend reliëf gaven regelmatig terug.
83. De bedoeling is duidelijk met deze vaststelling het door pastoor Morees gehanteerde en door rentmeester d'Aulbonne overgenomen beginsel te ondermijnen en langs die weg weer terug te komen tot een beperkter gebruik van de grote klok.
84. Ik heb in de werken van Aitzema niets van die strekking kunnen vinden.
85. Tijdens dit tweede en korte Franse intermezzo hebben de Fransen zich inderdaad nauwgezet gehouden aan de bij de capitulatie van Maastricht aangegane overeenkomst, waarbij zij zich verplicht hadden op godsdienstig terrein de bestaande toestanden onveranderd te handhaven.
86. Het hertogendom Gulik (Jülich-Berg) onder het bewind van katholieke keurvorsten als Karl Philipp van Pfalz-Neuburg (1716-1742) en Karl Theodor (1743-1799).
87. Hier die van 1632.
88. Over deze z.g. kruisgebeden enkele bijzonderheden bij Hanneke Das-Horsmeier, *Begraven in Vught*, Vught 1985, 69, 80.
89. Het knielen en bidden op de graven en kerkhoven vormt ook het voorwerp van talloze, telkens weer terugkerende klachten.

90. Het decreet van 5 juli 1760 had althans op deze punten weinig of geen effect gehad.
91. De rapportage kwam ter sprake op de vergadering van de Staten Generaal van 12 oktober 1764; ARA Den Haag, SG 3563, f. 466. Het verslag vermeldt geen enkele reactie op deze memorie en ook later bleef elke reactie achterwege.
92. Het bewuste dossier is te vinden in FA onder inv. nr. 1200 in het RAL.
93. Ter vergelijking het gewicht van de huidige klokken: Hubertus 1600 kilo, Pancratius 800 kilo, Joseph 600 kilo, Maria 400 kilo.

Schiffelerhof, de hoeve met "den Kaltenburg"

Tien jaar geleden verkeerde de Schiffelerhof, gelegen nabij de Heerlense wijk Molenberg, in een allerbelabberdste staat. De muren van de monumentale hoeve brokkelden af, door de daken waren de sterren te zien. Dat is inmiddels wel veranderd. Dankzij de inspanningen van een aantal Heerlenaren is de middeleeuwse hoeve nagenoeg gerestaureerd. Vijftien woningen zijn in de Schiffelerhof gerealiseerd. Als de hoeve in de 14de eeuw voor het eerst in de archieven opduikt, is ze van bescheidener omvang.

Het goed bestond waarschijnlijk uit een hoeve met een weerbare woontoren, die in één van de inmiddels verdwenen vijvers in het zuidelijk ervan gelegen dalletje moet hebben gestaan. Hierop duidt ook de benaming "de hof met den Kaltenburg", die in een document uit 1482 voorkomt¹. In die tijd, 1470 om precies te zijn, treft men ook

*De Schiffelerhof vóór de restauratie (detail)
foto: Dries Linssen*

voor het eerst de namen "Schiffelersgoed" of "Schiffelter" aan. Geopperd is dat deze namen afgeleid zijn van de in die tijd veel voorkomende geslachtsnaam Schifflart. Een andere verklaring is echter ook goed mogelijk. "Schiffel" wijst daarbij op een manier van landontginning, waarbij de begroeide bovenlaag van de grond werd losgemaakt en in brand gestoken².

De geschiedenis van de Schiffelerhof gaat echter wat verder terug dan 1470. In 1381 was ene Gerard van Retersbeek met de hoeve beleend³. Deze tak van de familie Van Retersbeek werd ook "Van Caldenborn" genoemd.

De Schiffelerhof bleef nog geruime tijd in handen van deze Van Retersbeeks, al noemde die familie zich al snel anders. In het begin van de 15de eeuw namelijk stierf het adellijke geslacht Van Schaesberg uit en door vererving kwamen de Van Retersbeeks in het bezit van de rijke goederen van die familie. De naam Van Retersbeek werd Van Schaesberg nadat de familie op het kasteel was gaan wonen.

Door verkoop en vererving kwam de Schiffelerhof in de volgende eeuwen in verschillende handen terecht. In 1655 kocht de Akense koopman Henri Vignon, echtgenoot van Anna Burette, het goed, samen met de hoeve Corisberg. Het bezit van deze twee goederen bleef tot in de 18de eeuw binnen de kring der herhaaldelijk met elkaar verwante families Burette, Vignon en Heldewier.

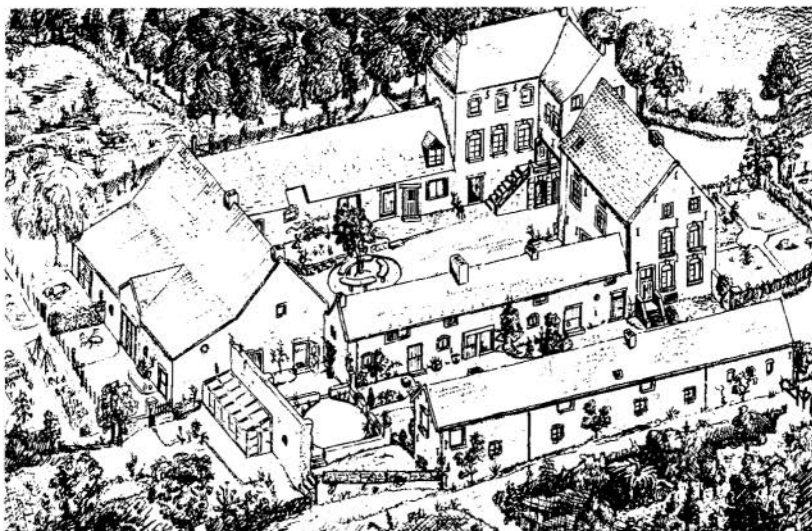
In het laatste kwart van de 17de eeuw werd op de noord-oostelijke hoek van de thans om een gesloten binnenplaats gebouwde hoeve een nieuw herenhuis opgetrokken. Daarvan zijn aan de binnenhofgevel op de eerste verdieping nog een drietal oorspronkelijke ramen bewaard gebleven. De poort die nu de binnenplaats afsluit moet korte tijd later tegen het herenhuis zijn aangebouwd. Omstreeks 1700 werd boven de poortdoorvaart een kamer tegen het huis aangebouwd⁴.

In 1765 werd de Schiffelerhof verkocht aan Jan-Willem Lintgens Schoonbrood van Ubachsberg, die reeds pachter was. Het goed omvatte toen een herenhuis, boerderij, weilanden, boomgaarden en visvijvers. Rond 1800 vonden weer ingrijpende veranderingen plaats. Het bedrijf werd door erfdeling in tweeën gesplitst met verschillende eigenaren. Daarbij werd de aan het herenhuis aansluitende lagere vleugel als woonhuis ingericht. Schokkende zaken bleven verder uit totdat de hoeve in 1930 door een brand werd getroffen. De schade was groot, maar de westelijke en noordelijke vleugels werden herbouwd. Hierbij werden nogal wat wijzigingen aan het gebouw aangebracht. Na 1945 werd het noordelijke gedeelte van de Schiffelerhof nog eens gesplitst en kwam een derde woonhuis tot stand. De hoeve verloor na verloop van tijd ook de functie van boerderij⁵.

Na de Tweede Wereldoorlog verviel de Schiffelerhof steeds meer en ging uiteindelijk over in handen van de gemeente Heerlen.

Plannen om een kinderboerderij in de hoeve te vestigen haalden het niet en een roemloos einde leek het historische gebouw beschoren. Gelukkig nam een aantal Heerlenaren rond Jos Zuidgeest, momenteel wethouder, het initiatief om de Schiffelerhof te herstellen. Begin tachtiger jaren kocht de Stichting Schiffelerhof de hoeve van de gemeente. De plannen van de stichting om een woongemeenschap in de gebouwen te vestigen zijn nu zo goed als afgerond. Alleen de schuur aan de zuidwest-zijde, door een brand in een ruïne veranderd, is buiten de restauratie gehouden. Vijftien huur- en koopwoningen zijn gerealiseerd en merendeels bewoond. Hierdoor is de Schiffelerhof, zij het in een eigentijdse vorm, gered voor de toekomst.

Th. Sniekers

De Schiffelerhof na de restauratie tekening: Michel Erens

NOTEN

1. Monumenten in Heerlen, z.p. z.j., blz. 31.
2. De eerste uitleg van de benaming Schiffelerhof komt van P. Peters, Wandelingen in en om Heerlen, z.p. z.j., blz. 90-91. De tweede verklaring, waarbij "Schiffel" op een manier van landontginning duidt, is te vinden in H. Dittmaier, Rheinische Flurnamen, Bonn 1963, blz. 266.
3. In de literatuur wordt vaak ten onrechte Willem van Retersbeek in 1381 als leenman vermeld in plaats van zijn broer Gerard. Deze informatie werd ons verstrekt door de heer A. Corten.
4. De gegevens over de eigenaren en over de bouwactiviteiten ontvingen wij van de heer A. Corten, waarvoor onze vriendelijke dank.
5. Initiatiefgroep Herstel Schiffelerhof, Hoeve de Schiffeler, Van boerenhoeve tot woonbuurt, Heerlen 1980, blz. 8-10.

Boekbespreking

Römkens en Dämbkes - Boerenfamilies

Aan twee zijden van een wordende grens 1787-1987

Onder deze titel verscheen onlangs een kloek en fraai uitgevoerd boekwerk, voor de samenstelling waarvan Ignace Grond en Frans Wiertz. Rijk geïllustreerd met meer dan 400 foto's, diverse kaarten en plattegronden, 58 genealogische tabellen -waaronder ook een aantal van verwante families-, geeft deze gedegen publicatie een goed beeld van de achtergronden en het wel en wee van beide families.

De familie Römkens is geworteld in Nieuwenhagen. Reeds in de 16de eeuw vinden we naamdragers Römkens (en varianten) in de Heerlense Sint-Pancratiusparochie woonachtig. Het gebied van de parochie omvatte toen ook nog de dorpen Nieuwenhagen en Schaesberg.

De familie Dämbkes stamt uit het Duitse plaatsje Kempen. Beide families zijn eeuwenlang gebonden aan hun grond en dorp. Ze komen bij elkaar wanneer in 1905 onderwijzer Peter Römkens, geboortig van Nieuwenhagen, trouwt met Sophia Dämbkes, geboren in Schmalbroich-Kempen (Dld.). De in hun nalatenschap aangetroffen negentiende-eeuwse foto-album, correspondentie en het dagboek van Sophia Dämbkes, werd de aanleiding voor een uitvoerig onderzoek naar hun milieu en voorgeschiedenis.

In een apart hoofdstuk wordt veel aandacht besteed aan Johan Simon Römkens, eertijds een markante figuur ter plaatse. In de Franse tijd vervulde hij van 1800 tot 1810 het ambt van burgemeester/maire van Nieuwenhagen. Hij huwde in 1787 met Barbara Dautzenberg. Zij woonden op de boerderij "a genne put". De genealogie van hun afstammelingen zien we verder uitgewerkt.

Voorts zijn in deze uitgave twee parentelen opgenomen (parteel: echtpaar mét al hun afstammelingen). Het ene parenteel betreft de afstammelingen van Peter Römkens van Nieuwenhagen, in 1859 te Eygelshoven gehuwd met Marjenneke Jongen. Hij droeg als bijnaam "t Kessels Pietje" (zijn moeder was een Kessels-dochter) of werd ook wel "d'r dieke Römkens" genoemd. Hij was landbouwer van beroep en woonde op de boerderij aan de boerderij aan de Dorpstraat in Nieuwenhagen. Ze waren de ouders van de eerdergenoemde Peter Römkens, getrouwd met Sophia Dämbkes.

Het andere parenteel gaat uit van het echtpaar Dämbkes-Franssen, in 1824 te Horst in de echt verbonden. Een hunner zeven zonen, Frans Dämbkes, was van 1886 tot 1903 pastoor van Schaesberg. Het verhaal gaat dat deze pastoor zó streng was, dat de kinderen de huizen in vluchtten als hij de straat op ging of door het dorp wandelde.

Het accent van deze familiegeschiedenis valt op de laatste 200 jaar. Al met al een grondige en interessante studie over beide van oorsprong boerenfamilies.

Verkrijgbaar door overmaking van fl. 89,90 op rekening nr. 44.88.63.456 van de AMRO-bank te Hoensbroek, t.n.v. Fr. Wiertz.

Jos Crott

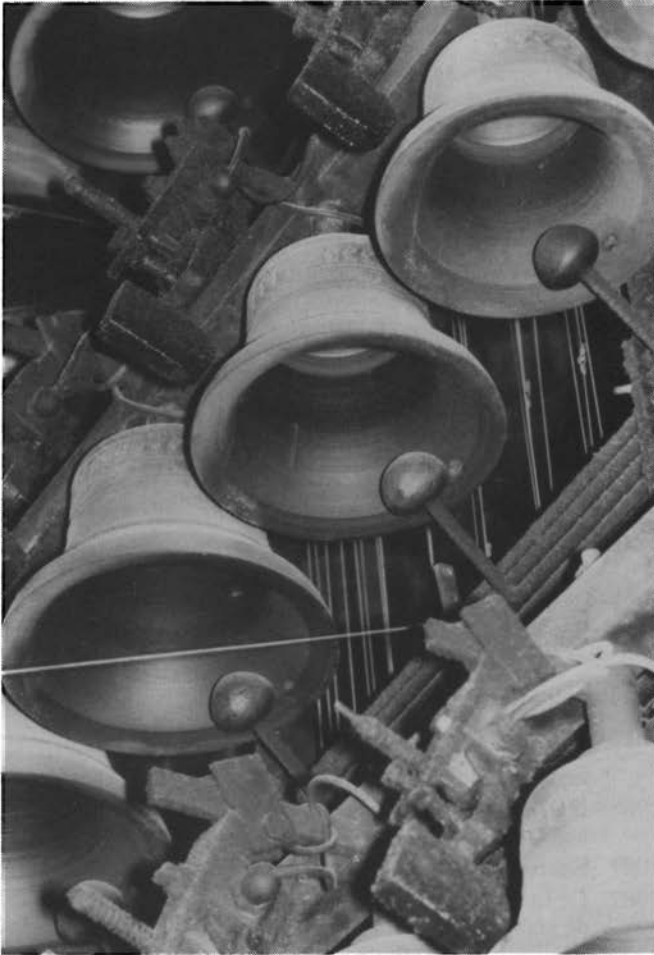
Berichten

Werkgroep "Het Land van Herle"

- 13- 4-1987 De heer drs. M. van der Wijst over "Romeinse opgravingen in Albanië".
De heer drs. L. Augustus over "De betekenis van abt Richerus van Kloosterrade (1112 - 1122)".
- 11- 5-1987 De heer drs. L. Augustus over "De betekenis van abt Richerus van Kloosterrade (1112 - 1122)".
De heer W. Jongen over "De plannen voor een nieuwe bebouwing van het Kerkplein te Heerlen".
- 15- 6-1987 Excursie naar Mechelen gem. Wittem.
- 14- 9-1987 De heer drs. L. Augustus over "Kritische noten bij het werk van Sleinada".
De heer drs. J. Jamar over "Het leven van een vertaler gaat niet over rozen".
- 12-10-1987 De heer drs. J. Jamar over "Het leven van een vertaler gaat niet over rozen".
De heer drs. L. Augustus over "Verrassende nieuwtjes van het Bokkerijders-front".
- 9-11-1987 De zeeerwaarde heer F. Crutzen over "De notarissen Kemerling te Gulpen en Heerlen".

L.G.O.G. Kring Heerlen

- 6- 4-1987 De heer dr. R. Plötz over "Die Wallfahrt nach Kevelaer, historische Grundlagen und Entwicklung".
- 12- 5-1987 De heer drs. W. Dijkman over "Zuid-Turkije; een archeologisch reisverslag".
- 30- 5-1987 Kastelentocht door Zuid-Limburg o.l.v. de heer Salden.
- 16- 6-1987 De heer drs. E. Elzinga over "Paleis "Het Loo" als lusthof voor de stadhouder-koning".
- 20- 6-1987 Excursie naar de St. Maartenskerk te Zaltbommel en het Paleis Het Loo in Apeldoorn.
- 1- 9-1987 De heer dr. W.J.H. Willems over "De Romeinse Villa te Voerendaal".
- 15- 9-1987 De heer A. Corten over "Van laat-middeleeuwse burcht naar fraai renaissance-slot in het oude land van Heerlen".
- 10-10-1987 Excursie naar Bergen op Zoom.
- 13-10-1987 Samen met de kring Heerlen van "Veldeke": "Limburgse dialecten en hun historie".
- 16-11-1987 De heer dr. J. Hartmann over "Het zuidlimburgse platteland in de middeleeuwen".
- 21-11-1987 Excursie naar Brussel: "Europalia".
- 8-12-1987 De heer dr. P. Stuart over "De Romeinse weg Keulen-Boulogne sur Mer".

**DE REDAKTIE VAN „HET LAND VAN
HERLE” WENST HAAR LEZERS EEN GE-
ZEGEND KERSTFEEST EN ALLE GOEDS
TOE VOOR HET NIEUWE JAAR.**